

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2024.33.404>

УДК 94(437.6)(092)Данілак(083.12)+378.4(437.6)

Ігор Лихтей

канд. іст. наук, доц.

завідувач кафедри Античності, Середньовіччя та
історії України домодерної доби

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

88000, Україна, Ужгород, пл. Народна, 3

E-mail: ihor.likhtei@uzhnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5458-7252>

КОЛИ ІСТОРІЯ СТАЄ СЕНСОМ ЖИТТЯ, А ЖИТТЯ СТАЄ

ІСТОРІЄЮ. Рецензія на книгу: Danilák M. Moja cesta dejinami.

Výber z vedeckých prác Dr. h. c. prof. PhDr. Michala Daniláka,

CSc. Ed. L'ubica Harbul'ová — Annamária Kónyová. Prešov:

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2023. 318 s.

Ihor Likhtei

PhD in History, Associate Professor

Head of the Department of Antiquity, Middle Ages
and History of Ukraine before the modern age

Uzhhorod National University

3, Narodna Square, Uzhhorod, 88000, Ukraine

E-mail: ihor.likhtei@uzhnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5458-7252>

WHEN HISTORY BECOMES THE MEANING OF LIFE AND

LIFE BECOMES HISTORY. A review of the book: Danilák M. My

journey through history. A selection from the scientific works of Dr. h.

c. prof. PhDr. Michal Danilák, CSc. Ed. L'ubica Harbul'ová —

Annamária Kónyová. Prešov: Prešov University Publishing House,

2023. 318 p.

Восени 2023 р. визначний словацький історик, професор Міхал Данілак відзначив славний 90-літній ювілей. З цієї нагоди співробітники Інституту історії Пряшівського університету в Пряшеві підготували збірник вибраних праць Міхала Данілака. Упорядниками книжки є доценти Любиця Гарбульова та Аннамарія Коньова.

Професор Міхал Данілак — ціла епоха в історії українсько-словацьких взаємин. Ще далекого 1968 року молодий дослідник захистив кандидатську дисертацію, в якій простежив чин галицьких, буковинських і закарпатських українців у революційних подіях 1848–1849 років. Його науковим керівником був відомий чеський учений Йозеф Мацурек (1901–1992). Дисертацію було підготовлено на основі глибокого вивчення джерел та фахової літератури. У 1965 р. М. Данілак побував на піврічному науковому стажуванні у Львівському державному університеті ім. І. Франка. У Львові він, крім іншого, опрацьовував фонди Державного архіву та бібліотеки Академії наук. Матеріали дисертаційного дослідження вилилися в ґрунтовну україномовну монографію «Галицькі, буковинські та закарпатські українці в революції 1848–1849 років», яка взірла світ 1972 року в Братиславі. В 1973 році, успішно захистивши габілітаційну працю «До історії західних українців у 1841–1867 роках», М. Данілак отримав учене звання доцента. А в 1979 р. він став університетським професором із всесвітньої історії.

Поступово Міхал Данілак розширював тематику та хронологічні рамки своїх студій. Загалом сфера його наукових інтересів охоплює різні аспекти суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку західних українців середини XIX–XX ст. У цьому контексті М. Данілак зацентрував увагу й на дослідженні історії українців Східної Словаччини, а також простежив їхні зв'язки із Закарпаттям.

Символічно, що народився майбутній учений 9 листопада 1933 року в селі Войнати́на (округ Собранці, Словаччина), від якого до Ужгорода рукою подати. Багатодітна сільська родина, в якій формувався світогляд Міхала, спонукала хлопця зростати чесним, порядним і вселяла віру, що всього в житті можна досягти сумлінною працею. Початкову освіту М. Данілак здобув у рідному селі, далі навчався в горожанській школі в Собранцях. Після її закінчення студіював у гімназіях міст Михайлівці та Собранці. Далі життєва стежка повела Міхала до філософського факультету Карлового університету в Празі, який успішно закінчив у 1957 р. Учений досі з вдячністю згадує професорів Йозефа Полішенського (1915–2001) та Анатолія Флоровського (1884–968), які вплинули на його формування як фахівця з проблем всесвітньої історії.

Подальше наукове життя Міхала Данілака пов'язане зі Східною Словаччиною. Спершу упродовж кількох років (1957–1960) М. Данілак учителював у гімназії м. Собранці, а потім став викладачем Кошицького університету ім. П.Й. Шафарика у Пряшеві, адже саме там знаходилося кілька факультетів цього вишу. Тут відбувалося його становлення як ученого, тут окреслилися його наукові інтереси, а доля подарувала відданих учнів. Уміння знаходити точки дотику, вроджене почуття відпо-

відальності сприяли кар'єрному зростанню Міхала Данілака. Плідну наукову діяльність він вдало поєднував з посадовою. Спочатку був завідувачем кафедри історії (1967–1978) та заступником декана (1971–1973) педагогічного факультету університету П.Й. Шафарика в Пряшеві. Відтак працював завідувачем кафедри всесвітньої історії (1978–1981, 1986–1990, 1998–2001) на філософському факультеті і упродовж тривалого часу був проректором (1973–1990) цього ж закладу вищої освіти.

Свідченням багатого наукового чину вченого є його участь у світових конгресах істориків у Москві (1970), Бухаресті (1980), Штутгарті (1985), міжнародних славістичних з'їздах у Празі (1968) та Варшаві (1973). За його плечима чимало конференцій, сотні наукових публікацій. Приємно констатувати, що, починаючи із 70-х років ХХ ст., Міхал Данілак неодноразово бував в Ужгородському університеті. Тут він читав лекції студентам історичного факультету, налагоджував контакти між ученими двох вишів, які підтримуються донині його учнями — науковцями Пряшівського університету. В 2000 р. Вчена рада Ужгородського національного університету (УжНУ) удостоїла Міхала Данілака звання *Doctor honoris causa*. Відтак 2010 р. його було обрано членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка. А ще М. Данілак став першим очільником словацької групи Комісії істориків України та Словаччини.

Рецензоване видання складається зі вступної частини та трьох тематичних блоків: 1) Центральна Європа в другій половині ХІХ ст.; 2) українці та український національний рух у середині та другій половині ХІХ ст.; 3) історія Підкарпатської Русі/Закарпаття в другій половині ХІХ — у ХХ ст. Як відзначають у вступі Л. Гарбульова та А. Коньова, цей тематичний поділ відповідає основним напрямкам історичних досліджень Міхала Данілака, а вибір із публікацій зроблено та подано таким чином, аби якнайповніше презентувати його науковий доробок (с. 7).

У вступній частині вміщено нарис Любиці Гарбульової про життєвий шлях М. Данілака, його педагогічну діяльність та подвижницьку працю на ниві вивчення історії, бібліографію основних наукових праць, а також спомини ювілянта «Мій шлях до історії русинів-українців». Дослідник, зокрема, згадує про те, як торував дорогу в історичну науку, про колег-істориків, про основні напрямки своїх досліджень. Не оминув увагою М. Данілак і співпрацю зі вченими-істориками Ужгородського університету, серед яких Ілля Шульга, Іван Гранчак, Михайло Троян, Василь Ілько, Едуард Балагурі, Василь Худанич, Дмитро Данилюк, Іван Чаварга, Володимир Задорожний, Іван Мандрик, Микола Вегеш, Іван Вовканич, Ігор Ліхтей.

Перший тематичний блок «Центральна Європа в другій половині ХІХ ст.» охоплює дві публікації Міхала Данілака: «Народи Центральної

Європи на перехресті новітньої історії 1848/49–1918/19» (с. 37–49) та «Національне питання в Центральній Європі у 1848–1918 роках» (с. 50–63). Аналізуючи революційні події 1848–1849 років в Австрійській імперії, учений простежує міжнародну ситуацію в окресленому регіоні, становище різних народів, які проживали в складі монархії Габсбургів і прагнули до незалежності, з'ясовує причини, що уможливлювали чи унеможливлювали розпад цього мультиетнічного державного утворення та, зрештою, призвели до початку Першої світової війни.

У контексті вивчення національного питання в Центральній Європі історик замислюється над важливістю розв'язання низки проблем. Він, зокрема, обумовлює фактори, під впливом яких розгорталися національні рухи в регіоні: 1) значна чисельність населення тієї чи іншої народності; 2) перебування деяких етносів у складі кількох коронних земель; 3) проживання у складі держави Габсбургів усього народу чи лише його частини; 4) релігійні відносини. Дослідник також виділяє специфічні риси (соціальна структура, роль інтелігенції, державно-політичні традиції), які стали визрівати в процесі національного відродження тих чи інших народів Габсбурзької монархії, а також вказує на нові явища (робітничий рух, зростання еміграції, виникнення нових політичних партій), що наприкінці ХІХ ст. впливали на національне питання в Центральній Європі.

Другий тематичний блок рецензованого видання містить сім публікацій і присвячений українцям та українському національному руху другої половини ХІХ ст. Окреслену проблематику вчений тісно пов'язує з дослідженням революційних подій 1848–1849 років. На їхньому тлі він приділяє більш предметну увагу перебігу Слов'янського з'їзду, що відбувся в 1848 р. у Празі, на якому дискутувалося й українське питання. Про цей представницький захід ідеться в статті «Українці й Слов'янський з'їзд у Празі 1848 р.» (с. 67–93). Учений вважає, що значення Слов'янського з'їзду для галицьких і закарпатських українців полягає, головним чином, у тому, що він допоміг їм зміцнити усвідомлення національної самобутності. Історик також погоджується з деякими дослідниками, що завдяки цьому форуму українське питання було виведено з «тісного галицького загумінку на європейський рівень». Відтак в об'ємній студії М. Данілак розглядає поступ українського національного руху в Галичині під час революції 1848–1849 років (с. 108–156).

Зауважимо, що при дослідженні українського питання Міхал Данілак проявляє інтерес і до вивчення міжслов'янських зв'язків середини ХІХ ст. Про це, зокрема, свідчать як уже згадані статті про Слов'янський з'їзд у Празі та про національно-визвольний рух у Галичині, так і публікація «Павло Йозеф Шафарик і українці» (с. 161–171). Дві студії торкаються діяльності закарпатського публіциста та освітнього діяча Івана Раков-

ського (1815–1885). В одній із них проаналізовано контакти Івана Раковського з галицькими українцями (с. 94–107), а в іншій — його роль у національному відродженні русинів-українців в Угорщині (с. 172–192). Заслуговує на увагу і матеріал «Словацька історіографія й українська історія» (с. 193–205).

Публікації третього тематичного блоку рецензованого видання стосуються історії Закарпаття другої половини XIX–XX ст. Поява цих статей певною мірою обумовлювалася також багаторічною співпрацею Міхала Данілака з історичним факультетом Ужгородського університету (нині — факультет історії та міжнародних відносин УжНУ). В окремому дослідженні, яке зондами сягає XIX ст., учений докладно простежив контакти галицьких і закарпатських українців тієї доби (с. 209–226).

Кілька публікацій пов'язані з вивченням історії Закарпаття міжвоєнного періоду. Тоді, як відомо, край перебував у складі Чехословаччини й мав офіційну назву Підкарпатська Русь. Презентовані матеріали охоплюють різні аспекти міжнародних відносин. Ідеться передусім про статті «Підкарпатська Русь у політиці сусідніх держав (1918–1938)» (с. 276–304), «Підкарпатська Русь у польсько-угорських відносинах (1918–1938)» (с. 305–317), «Окупація Закарпаття гортіївською Угорщиною і Мала війна» (269–275). В окремій студії Міхал Данілак проаналізував також стан вивчення історії періоду Підкарпатської Русі в українській повоєнній історіографії (с. 227–236).

Характерним є також подальше вивчення М. Данілаком міжслов'янських зв'язків. У цьому тематичному блоці окресленій проблематиці присвячено дві студії: «Зв'язки Східної Словаччини і Закарпаття у 1945–1990 роках» (237–247) та «Словаки і закарпатські українці у вирі століть» (248–269). Дослідник доводить, що впродовж кількох років після завершення Другої світової війни між Східною Словаччиною і Закарпаттям не було жодних офіційних контактів на регіональному рівні. Ініціативу щодо їх налагодження проявили представники Пряшівського краю. Сталося це восени 1950 р., коли в Ужгород прибула делегація з цього східнословачького регіону. Ця подія, на нашу думку, набула історичної ваги, адже при визначенні після Другої світової війни кордонів радянський уряд часто не враховував етнічний склад населення, тож чимало наших співвітчизників у прикордонних регіонах, до яких належить і Пряшівщина, опинилися за межами основної території проживання українців.

Поступово контакти між Закарпаттям і Східною Словаччиною ставали дедалі ширшими й охопили соціально-економічну та культурно-освітню сферу. У 1965 р. було підписано договір про співпрацю між Ужгородським університетом та Кошицьким університетом ім. П.Й. Шафарика. А вже 1970 р. було укладено й угоду між структурними підроз-

ділами двох закладів вищої освіти: кафедрою історії СРСР Ужгородського університету, яку очолював проф. Ілля Шульга, та кафедрою історії філософського факультету Кошицького університету, завідувачем якої був Міхал Данілак. Ці контакти підтримуються вченими досі. Вони особливо активізувалися після того, як у 1997 р. у Пряшеві постав окремий університет.

Слід відзначити високий поліграфічний рівень рецензованої книжки, наявність багатого ілюстративного фотоматеріалу, що торкається життя, плідної педагогічної та наукової діяльності М. Данілака.

Вибрані наукові праці засвідчують фаховість, глибокі знання та високу ерудованість Міхала Данілака, тож видання, поза сумнівом, стане в нагоді як авторитетним ученим, аспірантам, так і всім тим, хто цікавиться історією України другої половини XIX–XX ст. та українсько-словацьким історичним дискурсом.

Received: 5.06.2024. Approved: 27.06.2024. Published: 28.10.2024.